

Prekodravlje od srednjeg vijeka do Pariške mirovne konferencije 1919.

Povodom 70. godišnjice završetka prvog svjetskog rata i stvaranja jugoslavenske države

»Proklamacijom regenta Aleksandra Karađorđevića prvog prosinca 1918. formalno je stvorena jugoslavenska država, u državno-pravnom smislu prethodnica današnje socijalističke i federativne Jugoslavije. Iako je nastala sporazumijevanjem vrhova pojedinih nacionalnih buržoaskih snaga odozgo, i bez uvažavanja ranije postignutih dogovora o budućim nacionalnim odnosima, ova država ipak predstavlja rezultat vjekovne težnje progresivnih umova na jugoslavenskom tlu, a prema međunarodnoj javnosti i primjenu načela prava nacija na samoodređenje. Stvaranje jedinstvene jugoslavenske države bilo je presudno za dalju povijest jugoslavenskih naroda i narodnosti, iako je ta država u cijelom svojem dorevolucionarnom trajanju bila poprište socijalne i političke borbe. Na početku nastanka nove države objedinile su se radničke partije pojedinih jugoslavenskih zemalja u Komunističku partiju Jugoslavije, koja je omogućila povezivanje naroda i narodnosti na klasnoj osnovi, tj. na platformi revolucije koja osigurava puni nacionalni i društveni razvoj svih.«¹ Izostavljajući promatranje većine aspekata ovog procesa, koji je i na našem prekodravskom području imao buran tok, upozorit ću na specifičan položaj Prekodravlja, smatrajući da je o tom problemu do sada premalo rečeno, osobito o 1918. i 1919. godini, kada je pitanje pripadnosti ovog područja ponovno bilo sporno, kao i više puta u povijesti Hrvatske.²

Najslabija točka nove jugoslavenske države 1918. bile su granice, i to ne samo južne, zapadne i istočne već i sjeverne, gdje je Drava zbog svoje promjenjive čudi bila vrlo nesigurna granična linija. Ispremiješanos stanovništva raznih narodnosti, kao posljedica viševjekovnih migracija i stranačke dominacije, ali i prodorom Turaka, omogućili su 1919. pregovaračima na mirovnoj konferenciji u Parizu da kroje kartu novih država prema internim i tajnim dogovorima velikih sila, pri čemu su mali narodi i male države, a osobito države u nastajanju, prolazile vrlo loše. Za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca nije krajem 1918. postojala niti jedna čvrsta granica, pa je borba za granice predstavljala najveću diplomatsku aktivnost koju su jugoslavenski političari ikada vodili, ali koja je zbog navedenih razloga ispala poprilično nepovoljno za novu državu, pa su tek poslije drugog svjetskog rata izvršene nužne korekcije.

Za sjevernu granicu najproblematičnije područje bilo je Baranja, koje je zbog izvanrednog bogatstva golemog državnog dobra Belje postalo predmet dugotrajnih pre-

govora, koji je završio podjelom Baranje i rascjepanjem dobra na dva dijela, te povlačenjem projugoslavenski orijentiranog stanovništva na teritorij Kraljevine SHS u ljeto 1921. godine na osnovu Trianonskog ugovora o miru.

Međimurje je također bilo sporna točka. Pripadajući od 1719. godine Mihailu Althanu, a kasnije do 1919. obitelji Festetić ono je dugi niz godina bilo izloženo jakom utjecaju mađarizacije, ali još uvijek nedovoljnom da izmijeni izrazito slavensko obilježje koje je ovo područje dobilo naseljavanjem Slavena polovinom VI. stoljeća. Međutim, pozivanje na ovu činjenicu, kao i na pripadnost Međimurja Hrvatskoj za vrijeme Josipa II i u periodu od 1848. do 1861. vjerojatno ne bi bilo dovoljno, da se pod vodstvom Ivana Novaka, koji je više godina radio na buđenju hrvatske nacionalne svijesti, nije u jesen 1918. razvio na međimurskom selu pokret protiv mađarskih vlasti, koji je omogućio vojsci Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba – sastavljenom od dobrovoljaca – da uđe u Međimurje i da ga tako de facto pripoji Kraljevini SHS, pa je ovo činjenično stanje, a na osnovu Wilsonovih 14 točaka, bilo priznato i Trianonskim ugovorom 1920. godine.³

Prekodravlje, koje se u starijim listinama naziva Repaš, sastoji se od šest mjesta od kojih danas Repaš i Zdalica leže u đurđevačkoj, a Gotalovo, Gola, Otočka i Novačka u koprivničkoj općini s površinom od cca 8 četvornih kilometara. Ovo područje, iako maleno, bilo je tokom povijesti više puta predmet žučljivih rasprava mađarske i hrvatske strane o čemu postoje određeni napisi, a vjerojatno i dokumenti, pa bi slijedeći arheološka istraživanja trebalo ovom području posvetiti više pažnje i u historiografskim, a osobito u etnografskim istraživanjima. Depopulacija stanovništva Gole, Zdale i Repaša u poslijeratnom razdoblju ukazuje na velike teškoće života u ovim područjima koje burna Drava dijeli od matice zemlje, a Zdalica od Mađarske, ali nevoljkost kojom se zemljoradnici – radi izgradnje hidrocentrale Đurđevac – odriču svoje djedovinske zemlje pokazuje, da je ono stanovništvo koje je ostalo u tom kraju čvrsto sraslo sa zemljom, koja je i vjekovima u posjedu pojedinih obitelji, i koja je tako i sačuvala isključivi slavenski karakter.⁴

U toku povijesti Mađari su više puta, a ne samo 1918., pokušali da prisvoje ovaj komadić naše zemlje, pa je prilikom obrane tog teritorija nastajala arhivska dokumentacija, koja se uvijek pozivala na ranija zbivanja. Pa-

riski pregovori 1919. na kojima se raspravljalo i o Prekodravlju potakli su velikog župana Bjelovarsko-krizevačke županije dra Matiju Lisičara da izradi Spomenicu u obranu tog teritorija i da je 14. listopada 1919. pod brojem 2095-1919. preda Zemaljskoj vladi, odnosno banu da je dalje prosljedi na mirovnu konferenciju.⁵

Tko je bio dr Matija Lisičar? Rođen je u Duborvniku, 1877. a pravo je studirao u Zagrebu. U 1909. uređuje naš najstariji časopis za zabavu i pouku **Vijenac**, u kojem je već 1899. počeo objavljivati pjesme. Lisičar se potvrdio kao književni kritičar i to kako djela duborvačkog književnika Ive Vojnovića⁶, tako i Dinka Politea, Sime Mataulja, Matije Bana, Lazara Kostića, Dragutina Domjanića. Zajedno s Matom Vodopićem, Ivom Vojnovićem, Đeno Vojnović-Loiseaum-om ubrajali su ga u krug duborvačkih novelista.⁷ Dobro poznavanje engleskog, francuskog, ruskog, talijanskog i mađarskog jezika omogućilo mu je prenošenje suvremenih evropskih misli i zbivanja u kulturi, te je surađivao i u **Nadi, Brančakovom kolu** 1902, **Srži** 1902, **Hrvatskoj knjivi** i **Savremenuku**, a Matica hrvatska objavila mu je 1910. zbirku »Pripovijesti«.

Politička karijera Lisičara bila je vrlo kratka. Kao na-prednjak Lisičar je 1919. pristaša Pribečevićeve Jugoslavenke demokratske stranke, i u svibnju 1919. dolazi u Bjelovar kao veliki župan.⁸ U ovoj funkciji prati metamorfozu i sve agresivnije ponašanje pripadnika vladajućih stranaka i vladajuće inteligencije, te se ne slaže s politikom vlade. U bjelovarskom listu **Nezavisnost** napisao je do svoje ostavke krajem studenog 1919., kada prelazi u advokate, više uvodnika iz kojih se vidi njegovo političko uvjerenje koje se osniva na širokoj suradnji sposobnih, a osobito na njegovanju ustavnosti i samouprave.⁹

Osobito je zanimljivo njegovo oproštajno pismo sa stanovništvom bjelovarsko-krizevačke županije. Lisičar odbija da i dalje bude politički pouzdanik vlade koja se ne drži Manifesta od 1. prosinca 1918. i koja umjesto brzih izbora raspušta gradska zastupstva i uvodi komesarijate. Lisičareva poruka u jednom dijelu pisma glasi: »Valja nam što prije objačati narod na otpor političkom i ekonomskom pritisku susjednih država. Zato nam treba jakosti i državnog jedinstva. Valja nam što prije uvesti ustavni red u zemlji i socijalni poredak po načelima novoga doba. Zato nam treba parlamenta; koji ima da radi bez odaha. Na ovako istavljenom mjestu na svijetu ne smije naš narod da se dadne na eksperimentacije još neokušanih oblika države, jer bi nas takova kušnja mogla baciti u propast. Zato nam treba parlamentarna monarhija. Državno jedinstvo, parlament i ustavni vladar – to su elementi Jugoslavije. Ali osnovka svih ovih počela neosporno ima da bude korektnost držanja riječi i obveza. Svi pojmovi bratstva, slobode i jednakosti sadržani su u izražaju: korektan čin; bez njega – nema ni njih. Da ste zdravo!«.¹⁰

Protječući iz Dalmacije koju su nakon prvog svjetskog rata zaposjele antantne trupe, a najveći dio okupirala talijanska vojska, Lisičar je bio pristalica najdosljednije primjene 14 Wilsonovih točaka, a osobito one o pravu svakog naroda na samoopredjeljenje. Međutim, dugotrajni pregovori u Parizu, i njihov tok, poljuljali su njegovo uvjerenje da će se sporna pitanja pošteno riješiti, i on u **Nezavisnosti** polovinom 1919. objavljuje uvodnik »Naša prava« u kojem među ostalim piše: »Danas, nakon svršena svjetskog rata vidimo, da je imperijalizam zapadnih sila upravo tako nasilan, kao što je bio pruski militarizam, koji je ostrim verigama sapinjao male narode i među njima i Slavene. Zaključci mirovne pariške

konferencije ne razlikuju se mnogo od raznih drakonskih odredaba, kojima nas je Berlin i Beč mučio, a cijela zapadna Europa sa Wilsonom prorokovala, da će nas i ostale male narode osloboditi njemačko-austrijsko-mađarskog jarma. Čini se doista, da su načela pravde i samoopredjeljenja naroda bili u programu zato, da zapadni imperijalisti namame male narode na svoj politički koncerat (...). Za ljubav svojih prijatelja Talijana, odrezali su najljepši dio naše zemlje (Istru, nap. MKD), da ga dadu apeninškoj junakinji, koja se raduje nad našom žalosti. Kao što je nekoć plesala besramna Herodijada sa odrubljenom glavom Ivana Krstitelja, tako danas pleše i skače pred zelenim stolom pariške gospode nesramna Italija sa odrezanim udovima našeg naroda. (...) Zahtijevali smo priznanje svoga prava na svoju zemlju. Milosti nijesmo tražili a i ne ćemo. Naša samosvijest i spoznanje je svakome duboko usađeno a to nam je dosta. Pretrpiti ćemo udarac mirovne konferencije, ali ne ćemo zaboraviti onih, koji su nam ga zadali.«¹⁴

Kada se ima u vidu da je Lisičar imao ovakvo uvjerenje o ponašanju velikih sila koje su krojile sudbinu malih naroda razumljiv je golem trud koji je uložio u izradu elaborata o Prekodravlju koji je pod nazivom **Spomenice** poslao višim vlastima. S obzirom kako je elaborat savjesno izrađen, vjerojatno je Lisičar pozvao na suradnju više stručnjaka, koji su mu omogućili da na osnovu prikupljene dokumentacije napiše dokumentiranu **Spomenicu, izvršivši i kritičku valorizaciju studije dra Rakosa iz Budimpešte o Repašu u reviji Századok (Vijekovi) 1906. godine.**

U **Spomenici** je obrađeno vrijeme od 1715. do 1918. godine. Započinje Lisičarevim razmišljanjima o imenima mjesta u Prekodravlju, koja da su francusko porijekla a iz vremena kada je ovo područje potpadalo pod franačku državu, te ovu tvrdnju učvršćuje podatkom da sa specifičan izgovor samoglasnika »u« u ovakvom obliku nigdje drugdje ne susreće u slavenskim jezicima. Na period kada je otok Repaš (uvjetni Lisičarev naziv za Prekodravlje) bio u vlasništvu Vajdaffya (Vojvodića) i Marczalyja (Marčalića), a zatim Zichyja, Förstera i Szallaya osvrće se vrlo nedetaljno, stavivši težište na vrijeme kada su ovi krajevi već bili oslobođeni od Turaka.

Detalniji podaci odnose se na 1715. godinu. Tada su mađarski plemići na ugarskom saboru u Požunu zatražili pripojenje Prekodravlja, tj. Repaša Ugarskoj. Sabor je zaključio pod točkom XL, da se ovaj prijedlog ima ispitati, te da će tada Sabor donijeti svoju odluku. Međutim Prekodravlje je tada već bilo dio Hrvatsko-slavonske vojne krajine u okviru varaždinskog generalata, te je pripadao pod nadležnost Kraljevskog dvorskog vojnog vijeća, koje je reagiralo tako da je Sabor proglasilo nenadležnim za rješavanje pitanja Prekodravlja.

Nezadovoljni ovakvim rješenjem, šomogjski veliki župan Nadazsdy i glavni tražitelj prisvojenja prekodravlja Ugarskoj grof Ivan Zichy, vlasnik dobra Bérzence (Brežnice) u šomodskoj županiji poslali su 1716. na svoju ruku posebnu komisiju da »tobože pregleda granicu«, a uistinu da sakupi dokaze da je ovo područje mađarsko. Iako su seljaci protjerali komisiju, ona je u zapisniku, koji je naknadno sastavljen u Bérzenczi, iznijela da je Repaš mađarski. Na koje svjedočenje se pozivala komisija? Glavni argument joj je da su u doba turskog vladanja u Ugarskoj (1526–1691) u Repašu živjeli Mađari, i da su tu postojale dvije mađarske općine, a Hrvati da su se naselili tek 1691. godine. Mađarizacijom hrvatskih naziva Gotalovo u Totfalu, Popovo u Paptavu, kao i ličnih prezimena komisija je stvorila falsifikat koji

Broj 2095 V. Ž. — 1919.

Predmet: Granica između Hrvatske i Ugarske. Medja bjelovarsko-križevačke županije sa šomogjskom varmedijjom.

Spomenica

dra. Matije Lisičara, velikoga župana bjelovarsko-križevačke županije u Bjelovaru.

Područje upravne općine Gola sa selima Gola, Gotalovo i Ždala u kotaru koprivničkom i dio područja upravne općine Molve u kotaru gurgjevačkom, omeđjašeni su prema šomogjskoj varmedijji potokom Ždalice (Ždala), koja je od starine prirodna granica između kraljevine Hrvatske i kraljevine Ugarske.

S južne strane optečena su ova područja sadašnjom maticom Drave; a cijeli se prostor zove od vijekova — Repaš.

Sva je prilika, da je ovo ime romanskoga porijekla i da je postalo u doba franačkoga vladanja u Podravini.

Iz vremena Karolinga zaostalo je u Podunavlju do dandanas mnogo franačkih imena mjesta, a naročito u Podravini: na Repašu i unaokolo njega.

Nekoja su imena ostala do danas neatkuta; n. pr. onaj prostor od Repaša blizu Gole, koji se i danas zove Parmezir, ili prastaro skrajnje selo na desnoj obali Drave, koje se i danas zove Dornje, ili naziv Žakanj na lijevoj obali Drave. Ovakove riječi nijesu bile nasuprot fonetičkih zakona jugoslavenskoga jezika, te zato držim da narodu nije trebalo, da ih preuđešava.

Nekoja su imena preuđešena metatezom prema zakonima našega jezika; n. pr. naziv Legrad, Botovo, Gotalovo (po svojoj prilici franačko Lagarde, Bateau, Côte-à l'eau) i

Ždala (po svojoj prilici Cividale). Ovo je mjesto u franačko doba bilo na zapadnom dijelu otoka.

Nekojim franačkim nazivima, koja su na naš jezik preuđešena, kao Molve ili Gola teže je odrediti iskonska značenja, ali su i ona pouzdano romanska. Za Virje kazalo bi se po samoj riječi, da je starinom hrvatski naziv, ali sam naziv stanovnika Virovci odaje prastaru romansku (les environs) riječ.

Tako je i ime Repaš po svojoj prilici iz franačkoga (mequée da je nôtre plage ili l'autre plage).

Sve ovo valja jednom da provjeri nauka Na Repašu stanuje hrvatski narod sa karakterističnom osobinom, da žitelji, starinom Podravci, izgovaraju slovo „u“ kao francusko u: n. pr. „skupo je“ vele „sküpô je“, „suh“: „sühô“. Nigdje drugdje zacijelo nema u slavenskim jezicima, da bi se muklo l, ili u izgovaralo kao gleno francusko u.

Način života onih stanovnika, njihovi običaji, njihova ratnička čud, a podjednako neumornost u radu; njihovo poljsko gospodarstvo, koje može da izdrži poredjaj sa najprosvjetljenijim agrikulturnim krajevima Francuske — odava njihovu težnju za prosvjetom, tako da među njima, premda su sve sami seljaci, i nema analfabeta; pa njihova volja da se bave javnim poslovima — sve to odava pohrvaćene ostatke onoga velikoga plemena.

I.

Mađarski redovi ustadoše god. 1716 prvi put s predlogom na ugarskom saboru u Požunu za vindikaciju Repaša Ugarskoj.

Sabor je na to zaključio zakonskim člankom XL., da se ova stvar ima izvidjeti, da se preslušaju stranke, a presudu da izreče sabor.

nije mogao pretrpjeti ozbiljniju kritiku. Lisičar je u **Spomenici** utvrdio da je prije smaknuća u Bečkom Novom mjestu Repaš pripadao grofu Petru Zrinjskom, a da je tada, tj. 1671. pao pod sekvestar kraljevskog fiska, našavši se tako pod istom nadležnošću pod kojom i cijela šomogjska varmeđija (županija), koja nakon protjerivanja Turaka nije mogla fisku platiti razrezanu ratnu daću. Kada je dignut sekvestar s imovine šomogjske županije nije joj dodijeljen Repaš, što je i razumljivo jer nije potpao pod fisk po istom pravnom osnovu, već kao dobro Zrinjskih.

Mađari su ponovno pokušali prisvojiti Repaš 1722. godine, ali su se seljaci oduprli oružjem, te je nakon toga na molbu potpukovnika Radmarića Karlo III izdao dekret potvrđujući da je Repaš sastavni dio Vojne krajine na području varaždinskog generalata. Međutim, taj je dokument stradao u jednom požaru, pa su Mađari već 1751. na Požunskom saboru ponovno zatražili pripojenje Repaša šomogjskoj varmeđiji, tražeći i da virovitička i požeška županija imaju svoje poslanike slati direktno na Požunski sabor. Zahtjev sa ovim sadržajem predan je carici Mariji Tereziji na sankciju, ali je ona zatražila mišljenje Dvorskog ratnog vijeća, koje je predmet uputilo na mišljenje Varaždinskog generalata. Varaždinski general barun Kheul izvjestio je 1752. Dvorsko ratno vijeće da zahtjev Požunskog sabora nema pravnog temelja, te da Repaš nije nikakav dio Ugarske, već da je uvijek pripadao Hrvatskoj, što je posljedica toga da je Drava tekla koritom Ždala, koja je »alvens derelictus Dravae«. ¹² Kheul ističe da se na Repašu još uvijek vide ruševine stražarnica, koje su graničari u turskim ratovima branili svojom krvlju, te da stoga područje Repaša pripada Vojnoj krajini. Dvorsko ratno vijeće je sastavilo odgovor Požunskom saboru u ovom smislu, na što glavna skupština šomogjske županije negira 1752. navode generala Kheula, tvrdeći da Ždala odnosno Ždalice nikada nije bila korito Drave, i da je ovaj potok samo graba nastala radom ljudskih ruku. Lisičar komentira u **Spomenici** ovu tvrdnju ističući da Ždalice doista nije u njegovo vrijeme tako široka da bi mogla primiti svu Dravinu vodu, ali da se je zemlja tu kroz stoljeća izjednačivala prirodnom nivelacijom. Lisičar naglašava i slavenski porijeklo imena Ždala, jer da ni jedna mađarska riječ ne počinje sa Žd, jer da je to protivno duhu mađarskog jezika, a hrvatski jezik da ima svu silu takovih riječi (ždral, ždrijebe, ždrijelo, žderati i sl.). Marija Terezija, raspolažući vrlo uvjerljivo tvrdnjom Varaždinskog generalata ipak donosi polovično rješenje. Ona Repaš ostavlja Varaždinskom generalatu do razvojačenja, i dopušta mogućnost da se Repaš tada pripoji Ugarskoj.

Tako je ostalo nepromijenjeno stanje do 1868. godine, kada je zakonskim člankom XXXX došlo do nagodbe između Ugarske i Hrvatske i paragrafom 65 »Kraljevina Ugarska priznala je zemljišnu cjelokupnost kraljevina Hrvatske i Slavonije i obećala da će se raditi na sjedinjenju varaždinsko-križevačke i bjelovarsko-gjurgjevačke pokovnije s kraljevino«. Otok Repaš, odnosno Prekodravlje, nalazilo se u tom vremenu u okviru krajiške kapetanije u Peterancu, ali treba navesti da su i 1779. i 1805. mađarski plemići pokušali ponovno izboriti pripojenje Repaša Ugarskoj.

U tom vremenu, a osobito poslije Napoleonova sloma, vršeno je intenzivno naseljavanje Prekodravlja kako iz južnopridravnih, tako i iz susjednih mađarskih naselja i majura. Ratarstvo i stočarstvo, u organizaciji vojnokrajiških vlasti i u kućnim zadrugama dali su zavidne rezultate, i ovaj kraj već tada postaje napredno

područje privlačno za naseljavanje, a visok prirodni priraštaj pokazuju i škole, te je 1814. osnovana javna pučka škola u Zdali, 1828. u Goli, a 1834. u Gotalovu. ¹³

Razvojačenje Hrvatsko-slavonske vojne krajine započelo je 1871. godine i 1873. Repaš je postao dio Bjelovarske županije. Međutim Naredbom Predsjedništva kraljevske hrvatsko-slavonske zemaljske vlade br. 2870 od 30. rujna 1886. cijeli teritorij Prekodravlja, tj. Repaša, podijeljen je politički u gornji dio kao upravna općina Gola u koprivničkom kotaru, i donji dio pripojen upravnoj općini Molve u kotaru Đurđevac, a ta se podjela održala do danas.

Budući da je Ždalice bila stalna granica između Prekodravlja i Ugarske kraljevine, nema do 1918. nikakvih zemljišnih sporova između dviju kraljevina. Sporovi su se vodili tamo gdje je kao granica fungirala Drava koja je često mijenjala korito i to uglavnom na štetu hrvatskog teritorija, pa se 1890. sastalo mješovito povjerenstvo za utvrđivanje granične linije između šomogjske varmegije i bjelovarsko-križevačke županije. Tom prilikom nitko nije očekivao da će se ponovno postaviti pitanje Prekodravlja i da će podžupan šomogjske varmegije zatražiti br. 27598 od 18. studenog 1890. da se umjesto Ždala i na području Prekodravlja prihvati kao granica Drava. Time se ponovno raspirio problem koji se već smatrao riješenim. Grof Khuen Hedervary, tadanji ban Hrvatske i Slavonije, inače veliki mađaron, odbio je ovaj zahtjev dopisom br. 4923 od 1897. godine, ističući da bi »kraj takvog uređenja zemaljske granice kraljevina Hrvatska i Slavonija došlo u nezgodan položaj da izgube svoj preko Drave ležeći znameniti teritorij, sastojeci iz porednih općina Gola, Znotalovo i Ždala sa površinom od 10.909 jutara i 231 četvornih hvata, 736 kuća i 4.744 žitelja.« Khuen se poziva i na jedan svoj raniji dopis (br. 40164 od 11. studenog 1896) kojim je već istaknuo da se teritorij Hrvatske i Slavonije temelji na hrvatsko-ugarskoj nagodbi, te da spada u »eminentnu dužnost kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade paziti na to, da se integritet toga teritorija sačuva«. Izgleda da Khuen nije ni kasnije odstupio od ovog svojeg stava, jer je 17. ožujka 1903. – dakle kada se već Khuenu u Zagrebu treslo tlo pod nogama – ugarski ministar za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju obavijestio Zemaljsku vladu da je i ugarski ministar za unutrašnje poslove odustao od svog zahtjeva da rijeka Drava bude isključiva granica dviju kraljevina, pa se ovo rješenje mora pripisati u fond pozitivnih čina toliko omrznutog bana Khuena.

Od 1914. pa do 1919, kada je prekinuto zbog prvog svjetskog rata, vršeno je tehničko označavanje zemaljske granice na temelju najstarije katastralne mape iz 1868. godine. Budući da se je uslijed proširenog korita Drave u to vrijeme Ždalice u jednom dijelu opet spojila s Dravinom maticom označavajuće kamenje postavljeno je većim dijelom i obalom Drave. Lisičar je napisao 1919. na kraju Spomenice: »Tako stoji danas granica. Ni jedan kamen nije pomjeren, jer ga narod čuva kao amant i jamstvo svoje pripadnosti kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, ili – kako s ponosom vele – Jugoslaviji, a ljuta borba sa susjedom naučila ih je, da nam treba, da smo svi zajedno i svi jedno.«

U prvom svjetskom ratu Prekodravlje je dalo vrlo velik broj vojnika od kojih se mnogi nisu nikada vratili kućama. No i oni, koji su se vratili nisu se našli na »mirnom terenu«, kako zbog događaja u susjednoj Mađarskoj, gdje je došlo do ustave Mađarske sovjetske republike Bele Kuna, (21. II 1919–I. VIII 1919), tako i zbog niza drugih događaja, među kojima treba na prvo mjesto staviti i nanovo proglašenu mobilizaciju tek formi-

rane Kraljevine SHS u proljeće 1919. godine. Događaji su bili vrlo burni. Hrvatski je sabor 29. listopada 1918. razriješio sve odnose s Austrijom i Ugarskom, da bi na poziv Narodnog vijeća 21. studenog došla srpska vojska i u Koprivnicu, a 12. prosinca još 30 vojnika, tako da je srpski odred u Koprivnici pod potporučnikom Mihajlom Radotićem i narednikom Milanom Mišićem brojio 70 vojnika, koji su uz pomoć vojnika bivše austro-ugarske vojske i građanske zaštite, nastojali spriječiti djelovanje zelenog kadra i ugušiti revoluciju u začetku. »Usljed neugodnih vijesti iz Gole, poslano je onamo jedno odjeljenje od 30 momaka, da ondje uspostave mir i red« već polovinom studenog 1918.¹⁴, ali se krijumčarenje nastavilo i nakon što je jedna skupina od šest muškaraca i jedne žene iz Gole predana vojnom sudu u Zagrebu.¹⁵

Međutim, silno uzbuđenje da će Prekodravlje međunarodnim ugovorom biti otrgnuto od Hrvatske i predano Mađarskoj glavni je uzrok dosta dugotrajnih nemira u Prekodravlju. Naime, već u drugoj polovini studenog 1918. srpska vojska prešla je u Banat, Baranju i Bačku, ali ne i u Prekodravlje. Koprivnička komisija na čelu sa sućem Golubovićem izvršila je 11. prosinca razgraničenje s mađarskom komisijom na Dravi, te je nakon toga, osobito nakon izbijanja revolucije Bele Kuna u Mađarskoj, srpska vojska postavila stražu na desnoj obali Drave izostavljajući Prekodravlje, te su ovdje sami stanovnici postavili stražu na suhoj međi sve do vremena kada zapovjednik iz Velike Kaniže nije oglasom obavijestio narod na području općine Gola da Mađarska republika nema aspiracija dirati u teritorij Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca.¹⁶

Međutim simpatije Prekodravaca za novostvorenu državu bile su stavljene u tešku probu događajima koji su se desili 5. siječnja 1919. u Ždali. No najbolje neka priča kroničar: »Tog je dana mala vojnička patrola rekonoscirala uz granicu, a nakon obavljena posla zatražili su vojnici od starješine, u času kad je narod izlazio iz crkve, dvojica kola da ih odvezu u Golu. Neki huškači pobunili su na to narod da ne da kola, te su počeli iz čista mira navaljivati na vojnike u čem su se osobito istakli oni, koji su se netom povratili iz vojske. Situacija je postajala sve ozbiljnijom, tako, da (su) vojnici pripremili puške na sprem, a jedino na molbu župnika metnuli su ih na ramena. Čim se je ali župnik udaljio, svjetina je kao pomamna iza leđa navalila na vojnike, te ih nakon hrvanja razoružala. U tom metežu uspjelo je trojici vojnika pobjeći, dok se je razvodnik Ivan Pešl od 16. pukovnije borio s mnoštvom za svoju pušku tako dugo, dok ga nisu bacili na tle i kundakom razlupali zatiljak, tako da mu je sav mozak iscurio iz glave. Čim je svjetina vidjela da je Pešl mrtav, razbježala se. Radi toga događaja određena je za Ždalu vojna asistencija, te je stiglo pojačanje vojnoj pomoćnici u Goli i strojpušćani odio iz Koprivnice, koji su brzo uspostavili mir i red, pokupiv stanovnicima sve oružje (imali su oko 60 vojničkih pušaka) i otpremiv sve one koji moraju u vojsku u Bjelovar. Dne 8. o. mj. obavljena je sudsko liječnička razudba Pešlova tijela, koji je uz vojničke počasti pokopan na ta-

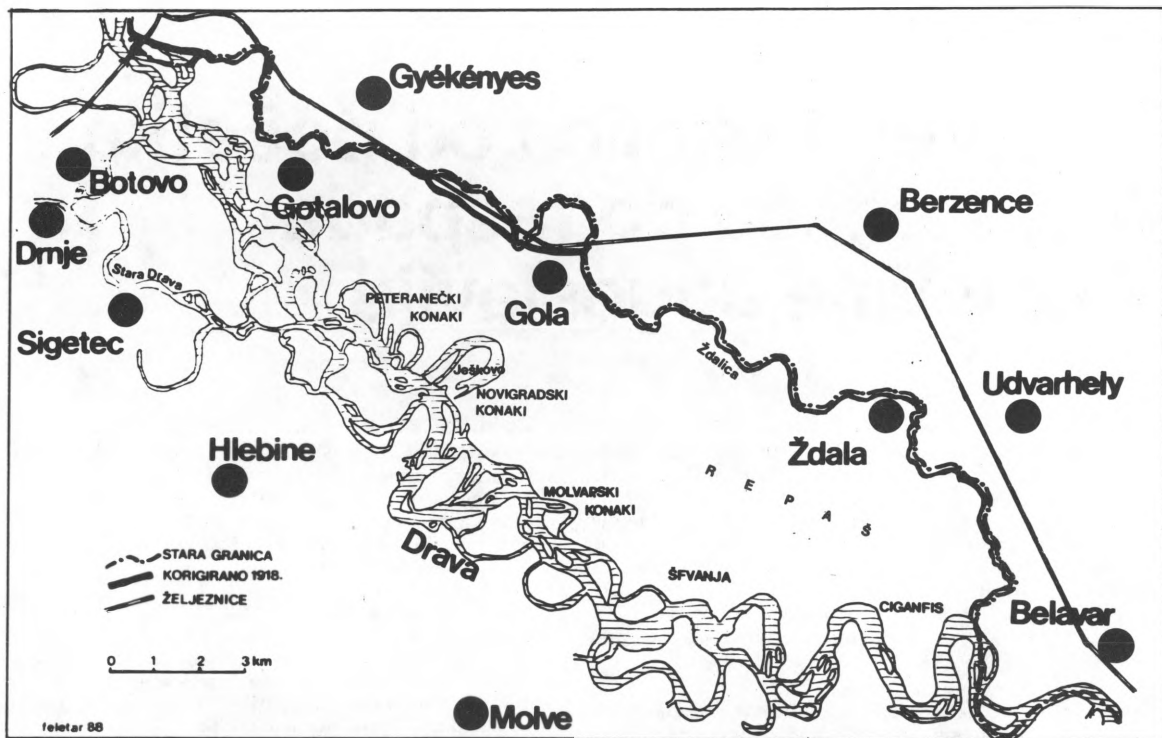
mošnjem groblju. Isti dan uredovalo je vojno povjerenstvo u Ždali, koje je glavne krivce pobune dalo na onome mjestu na kom je Pešl ubijen svući do gola, te onda šibati, nakon česa su predani na postupak redovitom sudu.«¹⁷

Nakon sloma Mađarske republike preko Prekodravlja dolaze prebjeglice i mole naše pogranične straže za intervenciju, a istovremeno pričaju našim ljudima o užasima Horthyevih trupa. U takovim prilikama Prekodravci se silno boje da velike sile za zelenim stolom ne prekreje njihovu sudbinu i pripoje ih Mađarskoj.

Veliki župan dr. Matija Lisičar obišao je 14. rujna 1919. s majorom Ocolićem, komandantom posade na Dravi, Golu i svugdje ga je narod dočekao s velikim oduševljenjem moleći ga, da se zauzme kod bana za njihovu pravednu stvar i za očuvanje »ovog od starine hrvatskog teritorija«. Lisičar je **Spomenici** predložio i molbu Prekodravaca potpisano od 3.201 potpisnika, ali istu da sada nisam uspjela pronaći u zagrebačkim arhivima. Podržavajući njihovu molbu Lisičar upozorava da bi odluka pariske konferencije da se Prekodravlje preda Mađarskoj mogla dovesti do oružanog otpora naroda i do borbe do posljednjeg čovjeka. Lisičar završava Spomenicu: ovim apelom: »Gospodine bane! Čast mi je da Vas zamolim, da se obratite na gospodina ministra vanjskih djela (dru Antu Trumbića, koji je predvodio komisiju u Parizu, opaska MKD) sa kolegijalnim predlogom, da uloži sav svoj um i energiju, eda ovaj dio bjelovarsko-križevačke županije, njezin po zakonu, po pučanstvu i po narodnoj volji – ne izgubi na osvit našega državnoga ujedinjenja, svoju narodnu budućnost. Ne dao Bog nikada Francuskoj, da njezin narod u Brieu, Belfortu i Givetu dočeka teške dane, gdje bi morao da strepi za svoju narodnu budućnost, kao što strepi danas hrvatski narod u općini Gola, izgledajući udesne vijesti iz Pariza.«¹⁸

Prilikom obilaska Lisičar je stekao najbolji dojam o životu i radu stanovništva Prekodravlja. Na jednom mjestu **Spomenice** piše: »U onom kraju, osim namještenika u općinskom uredu, učitelja i župnika, žive sami seljaci: nešto oko 6000 duša, ali među njima nema analfabeta; njihove su škole najbolje u Hrvatskoj, a njihovo gospodarstvo ugledno. Timare čistu simentalSKU stoku i njeguju konje čiste belgijske teške rase. Narod je izvanredno štedljiv: prema tome trijezan i pametan, pa je grehota, da ga izgubimo.« Koliki izazov istraživačima tko je i zašto tako radio da je Prekodravlje već 1919. imalo takav napredan i progresivan karakter, jer iza sveg naprednog uvijek se kriju ljudi i motivi.

Zbog ostavke na mjesto velikog župana dr. Matija Lisičar nije više mogao utjecati na Laginju i Trumbića, ali je Lisičareva Spomenica svakako utjecala na pregovarače u Parizu i na kasniji Trianonski ugovor 1920. godine, te je potvrđena pripadnost Prekodravlja Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslaviji, i tako je ostalo do danas s time da je radi mađarske željezničke pruge koja je imala svoju željezničku stanicu i u Goli izvršena kod tog mjesta manja korekcija poslije drugog svjetskog rata.¹⁹

BILJEŠKE

1. Prijedlog Hrvatske za Kalendar značajnih događaja i ličnosti 1987.
2. V. Dragutin Feletar, Prekodravlje – osnovne osobine demografskog razvoja. – Podravski zbornik 84, Koprivnica 1984, 102–103 i Isti: Koprivnički događaji 1918–1920, – Podravki zbornik 79, Koprivnica 1979, 9 i d.
3. Opš. Vladimir Kapun, Međimurje 1918, Čakovec 1982.
4. U suvremenosti Prekodravlje je najbolje istražio D. Feletar u već navedenom dijelu o Prekodravlju. Međutim, prilikom pisanja tog, kao ni prilikom pisanja ovog rada nije korišten fond Vojne krajine u Kriegsarchivu u Beču, koji svakako sadrži vrijedne podatke o životu tog područja u prošlosti.
5. Nezavisnost, Bjelovar, br. 62 od 24. XII 1919, str. 1–5 – Spomenica dra Matije Lisičara. Treba istaknuti da su A. Belić i St. Mihalčić načinili ovakav spis za Baranju, a Vladimir Nazor je izradio Spomenicu istarskih Jugoslavena (Mira Kolar-Dimitrijević, Prilog poznavanju borbe Vladimira Nazora za sjedinjenje Istre s Jugoslavijom. Pazinski memorijal 1983. U štampi). Svi ovi materijali prezentirani su u Parizu preko Trumbića članovima Mirovne konferencije, odnosno njenim ekspertima.
6. Vijenac 1903, Savremenik 1907, Kazališni list 1931, Pozorišni list 1932. Objavljuje se na latintici i ćirilici.
7. A. W., Pedeset godina dubrovačke novele, Savremenik, 1913, str. 9.
8. Nezavisnost, 25 od 24. V 1919 – Veliki župan dr. Matija Lisičar došao u Bjelovar.
9. Iako nepotpisani svakako su Lisičarovi uvodnici »Razvoj demokratske misli« (Nezavisnost, 30 od 26. VII 1919), »Politika« (Nezavisnost, 31 od 16. VIII 1919) i »Narodna inteligencija« (isto, 34 od 23. VIII 1919). U ovom zadnjem članku piše pored ostalog: »Gdje vladajuća vrsta, a to je u demokratskoj državi narodna inteligencija – taj odnošaj neće da shvati ili ga u samosvjesnom, kadgod i umišljenom osjećaju svoje snage iskrivi, tamo se uloga njezina promee u diktaturu koja nužno vodi do sukoba: na jednoj strani stoji snaga narodne svijesti na drugoj pak sva armatura politike i vlasti.« Očito je, da je Lisičar već 1919. shvatio ono što je Svetozar Pribičević shvatio desetak godina kasnije, što je i utjecalo na njegovu odluku da se povuče iz političkog života.
10. Nezavisnost, 50 od 13. XII 1919. – Moj oproštaj. Sa žaljenjem oprostio se od Lisičara i dr V. Fabek, urednik Nezavisnosti, iako član Hrvatske zajednice. Fabek piše: »G. dr Mato Lisičar je svojim postupkom pružio lijepi primjer svoj našoj inteligenciji, kako se inteligentan čovjek ne smije za volju časti i upliva dati upotrebiti kao sredstvo bilo kojeg nasilnog režima, koji u borbi za udovoljenje bolesnim ambicijama pojedinaca vodi državu u propast« (Nezavisnost, 49 od 6. XII 1919. – Ostavka velikog župana). Zbog tako jasno izraženog stava jasno je da je Lisičar bio za ljude na vlasti »politički mrtavi«, ali je imao sreću što se mogao baviti najnezavisnijim intelektualnim zanimanjem predratne Jugoslavije djelujući kao advokat u Zagrebu do smrti 6. lipnja 1939.
11. Nezavisnost, 27 od 21. VI 1919.
12. O ovom je pisao i Baltazar Adam Krčelić u »Annuae sive historia ab anno inclusive 1748 et subsequis (1767) ad posteritatis notitiam.« (izdano tek 1901).
13. Feletar, Prekodravlje . . . , 103–104. Na području Gole naseljavanje je imalo planski karakter.
14. Feletar, Koprivnički događaji . . . , n.d.j., 9, 12, 15, 16, Podravac, Koprivnica, br. 4 od 17. XI 1918.
15. Podravac, br. 5 od 24. XI 1918 – Zeleni kader iz Gole pohvatan.
16. Prema Lisičarevoj Spomenici i Podravac, 4 od 17. XI 1918. te 8 od 14. XII 1918.
17. Podravac, 10. I 1919. – Umorstvo vojnika u Ždali. O ovom događaju piše i Feletar, Koprivnički događaji, n.d.j., 12–13.
18. Nezavisnost, 62 od 24. XII 1919.
19. Feletar, Prekodravlje . . . , n.d.j., 99. Preko ove stanice bježi 29. svibnja 1924. Stjepan Radić u inozemstvo (Beč, Berlin, Sovjetska Rusija) i učlanjuje Hrvatsku republikansku seljačku stranku u Seljačku internacionalu u Moskvi.